

Ivan Hudec

Spomienky na Petra a na vznik vzácného textu

Dva dni pred pamätným zasadnutím Slovenskej národnej rady ma predseda Národnej rady Ivan Gašparovič požiadal, aby som ako poslanec a spisovateľ s kolegami spisovateľmi, ktorým dôverujem, zostavil návrh textu *Deklarácie SNR o zvrchovanosti Slovenskej republiky*, a podal mi rozsiahly text. Už pri krátkom náhľade som vytušil, že ho pravdepodobne zostavila skupina poslancov, v ktorej hrali prím poslanci za SDĽ typu Fogaša a Ftáčnika – veď som poznal ich „názorový rukopis“ daný stručnou charakteristikou: „vyhlásiť síce akúsi zvrchovanosť, ale obmedzenú, nezabudnúť sa v nej hlásiť k federácii a k jej zákonom“, čiže „otehotnieť, a ostať pannou“ alebo urobiť zo svätého práva na sebaurčenie bojzlivý pokus! Nech to neznie ako tvrdý odsudok, ale načo vyhlasovať štátnu zvrchovanosť a súčasne sa lojálne hlásiť k česko-slovenskej štátnosti? Chápem, neboli jediní, čo mali panický strach pred Prahou, najmä keď vedeli, že I. Gašparovič ešte ako generálny prokurátor odmietol tvrdú Havlovu intervenciu formulovanú priam ako príkaz „zneškodniť“ V. Mečiara ako silného predstaviteľa štátnej emancipácie Slovenska. A mnohí boli aj historicky pouchylení udalosťami pred vznikom I. Slovenskej republiky, keď Homolov puč mohol vyústiť do veľkého krviprelievania na Slovensku.

Vzal som text, zopár ráz som ho pre istotu ešte prečítal, a opakovane som sa utvrdil v tom, že je nepoužiteľný. V prvom rade sa z vyššie uvedeného dôvodu ukázal priam ako schizofrénny; a aj formálne bol rozvláchny, uvravený, s množstvom ťarbavých štylizácií, ba, napokon, ako text – ktorý by mal zaznieť slávnostnejšie ako fanfára, ktorý mal zazvučať ako jeden z najdôležitejších porevolučných aktov skutočnej slovenskej slobody – bol suchým šuštiacim listom z neskorej jesene, a nie radostným jarným zvolaním dlho dusenej túžby po voľnosti!

Pri tejto príležitosti pokladám priam za povinnosť vyhlásiť, že v posledných mesiacoch som čítal niekoľko textov, ktoré mali ambíciu stať sa deklaráciou

slovenského parlamentu o zvrchovanosti Slovenska. Či už to bol text zakladajúcej skupiny *61 krokov k slovenskej samostatnosti* okolo Jaroslava Chovanca, Milana Ferka a Mariána Tkáča (autora pôvodného textu), návrhy Matice slovenskej, texty skupiny okolo Jána Cupera alebo texty skupiny okolo Viliama Hornáčka, viaceré texty Klubu ľavicových spisovateľov, Združenia literátov Svojpomoc, no počul som i o textoch intelektuálov z Nitry, Žiliny, Prešova a Košíc (zväčša matičiarov), ale aj ďalších a ďalších. Tieto spontánne a nekoordinovane vznikajúce návrhy ma dodnes naplňajú hrdosťou na to, ako sa príslušníci nášho národa začali domáhať svojho prirodzeného práva na sebaurčenie a národnú slobodu. Preto možno niekoho prekvapuje, koľkí autori sa hlásia k autorstvu tohto dnes už legendárneho dokumentu. Nie, nejde o samolúbu rivalitu, skôr o potvrdzovanie vlasteneckej vôle v časoch, keď odvaha lacná nebola.

Aby som nemrhal čas, doma som si urobil zopár poznámok:

1. Čo by tam malo byť? + 2. Čo tam nesmie chýbať? + 3. Čo tam nesmie byť.

Keďže som hneď popoludní telefonicky nikoho nemohol zohnať, vybral som sa do centra. Predpokladanou zhodou okolností som na korze stretol básnika Jožka Gerbóca a skúseného vydavateľa a redaktora Martina Ušiaka. Išli na víno. Prezradil som im, akou vzácnou úlohou ma poveril predseda slovenského parlamentu, a čo ma potešilo, zaihralo im v očiach a hneď sme sa usadili k debate. Zhodli sme sa na základných princípoch, ktoré musí tento štátotvorný text obsahovať. A tak mi na papieriku s tromi nadpismi začali pribúdať poznámky. Boli to krátke slovné spojenia ako: vyjadrenie túžby, odvolať sa na samourčovacie právo, oprávnenosť k aktu, kolektívny a občiansky princíp (väčšinový národ a menšiny), jednota štátneho a národného; pod nadpisom nesmie chýbať: slávnostná formulka; pod nadpisom nesmie byť: prihlásenie k predošlým štátnym útvarom s Maďarmi a Čechmi, ale najmä: obmedzenie rozsahu – podčiarkol som slová viac ako štyri až päť rozvitých viet.

Nikoho z nás už ani netrkla ďalšia, síce nie nedôležitá, ale teraz podružná vec, hoci v pôvodnom návrhu rozsiahleho textu od pána predsedu parlamentu ich tam bolo ako smetí – najmä nedôležitých.

Jožko Gerbóc a Martin Ušiak sa už takisto oboznámili s viacerými návrhmi spomínaných skupín i jednotlivcov, ktorí hľadali formulácie *Deklarácie o zvrchovanosti SR*; registrovali sme rozličné podstatné i nepodstatné argumentácie, cítili v podtónoch diskusií netrpezlivosť i strach z možných postihov. No po tomto trojhodinovom stretnutí som nadobudol presvedčenie, že mám v hlave jasno.

Doma som si načrtnol základné idey textu, ich základné formulácie. Potom

som načisto prepísal prvú verziu textu pre prípad, že na poslednú redakciu ostanem predsa len sám...

V podvečer a v nádeji, že už budú poslanci-spisovatelia doma a ochotní zísť sa trebárs do rána, keďže ráno som mal návrh textu odovzdať predsedovi parlamentu na politické posúdenie, opäť som začal telefonovať. U pani poslankyne a publicistky-prozaičky Gabriely Rothmayerovej som nepochodil, ani u pána poslanca a spisovateľa Ladislava Balleka – azda boli unavení a nie každý vtedy cítil dosť energie a potrebu byť pri jednej z najväčších udalostí moderných dejín Slovákov. Napokon, uznával som opodstatnenosť obáv Lacka Balleka. Pochádzal zo Šiah, kde otec ako štátny úradník reprezentujúci spoločný štát Slovákov a Čechov intenzívne cítil hrozbu šovinistického maďarónstva. Oni nás nenávidia, budú nás chcieť zahrdúsiť... Lacko neveril, že sa ubránime. Gabika sa odvolávala na text, ktorý pripravila skupina poslancov za SĎĽ, a zrejme nepovažovala za korektné zásadnejšie doň zasahovať.

Tak som skúšal ďalej. Vyčerpал som adresy slovenských spisovateľov-poslancov, a tak som sa spoľahol na svoje srdce. A dlho som hľadať nemusel. Pochodil som u Petra Jaroša. Nesklamal a z jeho hlasu som vycítil, že sa na túto úlohu priam teší. Vzal som taxík, a na Kĺzavej ulici nad Kramármi, vysoko nad Bratislavou, dostal návrh textu *Deklarácie* definitívnu podobu.

U Jarošovcov sa mi odjakživa páčil kuchynský stôl, povrch mal vyložený tehlovou keramikou, vysokoodolnou proti všetkým chemickým a fyzikálnym vplyvom, a pritom takou príjemnou na dotyk, sťa to najletnejšie leto ohmatkané bosými nohami. Nemajú obyčajnú kuchyňu – miestnosť iba na prípravu jedál. Pôsobila na mňa ako priestor, kde sa dá príjemne posedieť, veď tam bolo všetko poruke (od pera po vidličku a vývrtku) – a bolo v nej „uvarených“ už toľko výborných nápadov, rozličných riešení literárnych i spoločenských problémov, ktoré vsiakli do múrov kuchyne, až vytvorili takú patinu, že nikomu ani nezišlo na um spochybniť tvrdenie, že tak ako v starom Grécku sú kulinárstvo a rečníctvo rovnocennými umeniami.

Petrova krásna Zuzanka síce protestovala nad výberom nášho pracovného miesta a tisla nás do obývačky, ale ja som sa hneď usalašil za parádny kuchynským stolom s teplými tehlovými kachlicami a najmä ešte teplejšou antukovou farbou.

Peter, ako bolo jeho skvostným zvykom, položil predlaktie pravej ruky na stôl a širokým rozmachom zmietol na tácku všetko, čo tam ešte po tanieroch a príborech ostalo po večeri. Doteraz cítim mäkkú vôňu cibuľových šupiek, ktoré vytvorili v celej kuchyni najdomáckejšiu atmosféru, práve také veci robia život človeka ľudským.

Oprášil si predlaktie nad smetným košom a hovorí:

„Idem po víno, dáme si z môjho. Nie je dokonalé, ale narobil som sa na ňom,“ oznámil Peter a zamieril do komory.

„Ešte dobre, že netvrdiš, že je z tvojho potu,“ zasmiala sa Zuzanka, sotva strčiac hlavu do kuchyne, naznačiac tak dôvod, aby mohla zavrieť dvere do obývačky a aby sme ju nerušili počas sledovania televízie.

„Nenos ešte víno, Peter! Ideme robiť, a nebude to trvať iba hodinu. Dáme si potom!“ namietam očistom, lebo ak sa raz Peter rozhodol...

„Som radšej, keď mám pred očami cieľ, ktorý chceme dosiahnuť,“ vraví, ne-súc hneď dve zaprášené fľaše. „Postavíme ich sem, aby nám vhodne dotvárali zátiešie, sotva sa tým smerom pozrieme. Je to stimul k sústredenej práci, aby sme sa neroztárali. A len čo skončíme, dáme si,“ uzavrel výklad a bral mi z ruky papier. „Tak hovor, ja si to iba prebehnem očami.“

Stručne som mu vyrozprával úvod príbehu tohto okamihu tak, ako ste si dosiaľ prečítali. Peter bez poznámok a upresňujúcich otázok počúval, hoci ako rozšafný človek nikdy nepreháňal sústredenosť a asi mu prekážala hraná usilovnosť. „Nedám sa okradnúť o krásne detaily,“ poznamenal raz a aj by som sa stavil, že to predtým počul u Ruda Slobodu.

Držal v rukách poznámky, ktoré som si robil počas debaty s básnikom Jožkom Gerbócom a redaktorom Martinom Ušiakom. V zadnom vrecku menčestrákov som mal zložený svoj návrh prvého textu, ktorý som chcel použiť iba ako záchranné koleso. Vedel som, že Petrovo prehrýzanie problematikou najlepšie zabráni tomu, aby sme nebudaj niečo prehliadli.

„A čo s Maďarmi?“ pýta sa odrazu.

„Navrhol by som, ak to bude nevyhnutné, sformovať text tak, aby sa popri uplatnení kolektívneho práva národa na sebaurčenie zaručovali občianske práva každého príslušníka národnostnej menšiny,“ odpovedám s dôrazom na pojmy kolektívne právo a individuálne občianske právo príslušníka menšiny.

„A to takto prejde?“ pýta sa.

„Už to vysvetľujem do nemoty,“ odpoviem a rýchlo menej roztrpčene dodávam: „Teba sa to netýka, bavili sme sa o tom už niekedy dávno. Lebo by vznikol matrioškový efekt!“

„Aha, pamätám si!“ skočil mi do reči.

„Na južnom Slovensku, napríklad,“ pokračujem, neberúc do úvahy, že si to možno presne pamätá, „vznikne kolektívne právo maďarskej menšiny. Bude vymedzené relatívne teritoriálne, napríklad percentom obyvateľov menšiny. Teda tam sa bude uplatňovať kolektívne právo, ale súčasne vznikne skupina občanov Nemaďarov, ktorá sa dostane do pozície sekundárnej menšiny. Slová-

ci žijúci na zmiešanom území budú v pozícii menšinových občanov. Tak ako to v skutočnosti u nás dnes aj je. Budú mať aj oni právo na uplatnenie menšinových nárokov? A za akých podmienok? Opäť sa použije nejaké percentuálne vymedzenie? Ak áno, začne sa to opakovať. Matrioška v matrioške, až v samotnom vnútri ostane najmenšia, ako panáčik z hry človeče, nehnevaj sa. Asi aj z tohto dôvodu platí v medzinárodnom meradle sebaurčovacie právo iba pre národy, nie pre národnosti. Akýmsi zvykovým medzinárodným právom to teda platí pre spoločenstvá, ktoré svoj štát do uplatnenia sebaurčovacieho práva nemajú. To je rozdiel medzi Slovákami a maďarónmi.“

„Maďarónmi?“ pýta sa, nedvíhajúc zrak z mojich poznámok.

„Ber to ako pracovný názov pre obyvateľov Slovenska, ktorí sa necítia Slovákami, ich kuchynská reč je pokazená maďarčina, ale radšej by žili v Maďarsku, a,“ dodávam, „podľa poslednej genetickej štúdie. Aj tak ide zväčša o pomadžarčených Slovákov, Rusínov, Rakúšanov a Chorvátov, ktorí sa sem do okolia nášho úseku Dunaja presídlili ešte z čias začiatkov Rakúsko-Uhorska.“

„A veď to teraz nemusíme riešiť,“ odtuší a hodí na mňa skúmavý pohľad.

„Nemusíme, len aby si poznal dôvod, prečo by som navrhol nedávať do *Deklarácie* kolektívne práva menšín.“

Peter odrazu hrmotne vstal. Jeho úctyhodná masívna postava sa zaknísala a zo zásuvky vyťahuje papier a ceruzu. Usmejem sa, lebo mi zide na myseľ krátka príhoda z Vagóna. Vagón je maličká krčmička hneď za rohom pod Michalskou bránou. Aj keď sme sa častejšie stretávali v Klube spisovateľov, zriedkavejšie u Michala (k Michalovi chodili zväčša mladí básnici a sochári), raz sme si sadli na pohár vína do Vagóna, podlhovastej úzkej vinárničky, kam nás pozval sochár Ivan Budinský. Sotva sme sa usadili a čašník nám doniesol plné poháre, vstali dvaja vagabundi od vedľajšieho stola a začali zapárať do sochára Ivana. Ten ich dosť podráždene žiadal, aby si sadli na svoje miesto a nechali nás na pokoji. Zrejme to boli dozvuky staršieho sporu. Peter sa na nich usmial a len tak prehodil:

„Chlapci, my ani nevieme, o čo ide,“ myslel tým zrejme seba a mňa, „doneším vám po dve deci a bavte sa pri svojom stolíku.“

Ako takto vraví, pomaly začal vyťahovať svoju robustnú postavu zo stiesneného miesta. Ako sa tak horko-ťažko vysúkal a postavil, obaja vagabundi zmenili výzor tvárí, neviem už, či jeden z nich aj neotvoril ústa – veď boli Petrovi sotva po bradavky. A bol pokoj. Nuž: Peter, dobrácky maco, ktorého mohutná postava krotila všetky rozbujarené hormóny aj najväčších zurvalcov.

„Nebudeme diskutovať,“ vyhlásil Peter, „budeme písať. Do rána je síce ešte deväť hodín a vína mám dosť, ale veľa rečí zabíja myšlienky...“

Zdvihol som ukazovák a vyťahoval som papier zo zadného vrecka nohavíc. „Môžeme to vpisovať do tohto textu, ale môžeme aj nanovo,“ núkam alternatívnu stratégiu.

„Nanovo,“ nedal sa Peter a začali sme formulovať prvú vetu.

Nešlo to až tak zle. I keď to boli riadne rozvité vety a preberali sme slovíčko po slovíčku, tézy nás, chvalabohu, nepúšťali a vprostred tretej, teda predposlednej, ale zato najrozvinutejšej vety strčila hlavu cez dvere Zuzanka.

„Peter, a čo nič nenúkaš,“ karhala ako dobrá gazdiná Petra. „Dve hodiny mudrujete, a nič si nedal na stôl.“

„Už to bude, Zuzanka,“ hneď jej zatváral ústa Peter, „a nevyrušuj, lebo sme vo švungu. Len čo to dokončíme, vlejem do pohárov to naše!“

Usmial som sa, lebo spojenie *vliat' do pohára* bol Petrov vynález. Tak dlho rozoberal správny výraz pre lievanie nápojov do pohárov, až rozhodol, že správne je slovo *vliat'*, lebo sa neleje na pohár, ale vlieva dovnútra, do pohára.

Bolo jedenásť, keď sa nám zdalo, že by to mohlo byť. Peter vstal, utrel fľašu, vybral vývrtku, vzal pohár, ale zrazu všetko položil na kuchynskú dosku.

„Ukáž, prečítam!“ povedal. „Aby nám to predčasne vypité víno náhodou nezhorlo v žalúdku.“

Naširoko sa rozkročil, zaklonil sa mierne dozadu, nadýchol a začal behať očami po texte. Keďže sa mu zrejme dal text plynule prečítať, ešte raz zhlboka vdýchol vzduch a zvučným hlasom, ktorým sa dal odlíšiť od každého iného (aj mohutného) chlapa, s patričnou dávkou pátosu a so vzorovým recitačným dôrazom náš čerstvý text, slávnostnú vetu po slávnostnej vete, pomaly prečítal.

Ako zvláštne – posvätné a zároveň ľudsky prítulne – znela *Deklarácia* po prvý raz v kuchyni Petra Jaroša. Jemná vôňa poslednej domácej váry s troškou cibulky a majestátne slová. Mrazilo ma a cítil som, že aj Petrovi uniklo dojatie do posledných tónov slov tejto akoby národnej prísahey: „Týmto neodvolateľne vyhlasujeme národnú zvrchovanosť ako základ suverénneho štátu slovenského národa!“

„No,“ oddrhol si Peter a vrhol sa na fľašu vína, zakrývajúc rozpaky. „Je to sila, čo povieš?“

DEKLARÁCIA SNR O ZVRCHOVANOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

My, demokraticky zvolení poslanci SNR, slávnostne vyhlasujeme, že tisícročné úsilie slovenského národa o svojbytnosť sa naplnilo.

V tejto slávnostnej chvíli deklarujeme prirodzené právo slovenského národa na sebaurčenie rovnako, ako je zakotvené vo všetkých medzinárodných dohodách a zmluvách o práve národov na sebaurčenie.

Pretože uznávame právo všetkých národov na sebaurčenie, vyhlasujeme, že aj my si chceme slobodne utvárať spôsob a formu národného a štátneho života, pričom chceme rešpektovať práva každého občana národnostných menšín a etnických skupín, demokratické a humanistické odkazy Európy a sveta.

Týmto neodvolateľne vyhlasujeme národnú zvrchovanosť ako základ suverénneho štátu slovenského národa.

Ráno som nevyspatý, no aj vzrušený tou nevídanou poctou odniesol tento text pánu predsedovi parlamentu.

Ak si ho porovnáte so slávnostne prijatým textom *Deklarácie*, zistíte, že až na jednu zásadnú zmenu (výmena individuálneho práva občana hlásiaceho sa k menšine za kolektívne menšinové práva) a na drobné vylepšenia, zjemnenia a úpravy sa stal základným pilierom našej demokratickej štátnosti. Azda mohol byť brilantnejší, no dodržali sme zásadu maximálnej obsažnosti, úplnosti toho, čo bolo treba pred celým svetom vyhlásiť a celému svetu oznámiť, a boli sme v najväčšej miere struční.

Nech sa to takto zachová pre pamiatku našich potomkov.

Poznámka

Deklaráciu Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky prijal slovenský parlament na slávnostnej schôdzi 17. júla 1992, presne v deň, ktorý je zasvätený dvom najstarším svätcom Slovenska, pustovníkom na Zobore a Skalke, svätému Svoradovi – Ondrejovi vyznávačovi a svätému Benediktovi mučeníkovi, diecéznym svätcom a spolupatrónom Nitrianskeho biskupstva, najstaršieho v strednej Európe z úsvitu našich národných dejín.

Jej definitívny text znie takto:

My, demokraticky zvolená Slovenská národná rada, slávnostne vyhlasujeme, že tisícročné úsilie slovenského národa o svojbytnosť sa naplnilo.

V tejto historickej chvíli deklarujeme prirodzené právo slovenského národa na sebaurčenie tak, ako to zakotvujú aj všetky medzinárodné dohody a zmluvy o práve národov na sebaurčenie.

Uznávajúc právo národov na sebaurčenie, vyhlasujeme, že aj my si chceme slobodne utvárať spôsob a formu národného a štátneho života, pričom budeme rešpektovať práva všetkých, každého občana, národov, národnostných menšín a etnických skupín, demokratické a humanistické odkazy Európy a sveta.

Touto deklaráciou Slovenská národná rada vyhlasuje zvrchovanosť Slovenskej republiky ako základ suverénneho štátu slovenského národa.